

*Fynsgadecentret
gennem 100 år*

HJØRRING KOMMUNE

Fynsgadecentret gennem 100 år

Indhold

Forord Af socialudvalgsformand Helmut Zickert	side 1
Alderdomshjemmet tages i brug Artikel fra Hjørring Amtstidende januar 1907	side 2
Plejestiftelsens historie	side 6
Fynsgade gennem 100 år	side 7
Ældreplejen gennem 100 år - et historisk tilbageblik	side 13
Uden mad og drikke - om madproduktionen i Fynsgade	side 19
Dagen går sin gang - og der er isvafler i aften... Artikel fra Vendsyssel Tidende september 1975	side 22
Lov om aldersunderstøttelse fra 1891	side 25
Litteraturliste	side 29

Forord

Af socialudvalgsformand Helmut Zickert

I begyndelsen af 1900-tallet opstod de første planer om at bygge et alderdomshjem i Hjørring for de gamle mennesker, der ikke havde familie eller andre til at tage vare på sig i alderdommen og som ellers blev henvist til fattiggården.

Fynsgadecenteret kan i år fejre sit 100 års jubilæum. Meget er sket i løbet af disse 100 år, hvor holdningen til hvad der forstås ved god ældrepleje har ændret sig i takt med samfundets udvikling i øvrigt.

Det er dog ikke alt der har ændret sig. Såvel nu som for 100 år siden er målet at skabe nogle trygge rammer samt at give beboerne den bedst mulige pleje og omsorg. Ny faglig viden, nye hjælpemidler og nye metoder betyder, at vi i dag kan tilbyde en ældrepleje af et væsentligt højere kvalitetsniveau i dag, end man kunne for 100 år siden da alderdomshjemmet i Fynsgade blev taget i brug.

Med dette jubilæumsskrift for Fynsgadecentret vil vi gerne være med til at genfortælle og bevare nogle af historierne om Fynsgadecentret og ældreplejen gennem 100 år.

Tillykke med de 100 år!

Socialudvalgsformand Helmut Zickert

Alderdomshjemmet tages i brug

Nedenstående er afskrift af en artikel, som blev bragt i Hjørring Amtstidende den 30. januar 1907.

Alderdomshjemmet i Hjørring

Allerede for flere år siden har det været på tale i Hjørring byråd at få indrettet et hjem til de gamle mennesker, der nyder alderdomsunderstøttede men som ikke kan få den nødvendige pleje.

Særlig har de gamle mænd, som står uden slægt og venner levet under dårlige forhold. Deres månedlige understøttelse forstod mange af dem vel heller ikke at benytte på den rette måde. Sjældent fik de varm mad og når de udelukkende skal leve af "tør kost" får de let lyst til snapsen.

I 1902 havde Alderdomsunderstøttelsesudvalget der består af Hr. Brænderiejer Olesen, Købmand Adolf Andersen, og Tømrermester Erik Sørensen, de første planer og tegninger fremme til et hjem for de alderdomsunderstøttede og disse gik ud på at den gamle kommuneskole i Museumsgade indrettes til et sådant hjem, der skulle afgive plads til 20 beboere.

Men planerne kom ikke længere end i selve udvalget, da dette ved nærmere drøftelse af sagen kom til det resultat, at den gamle skole ikke var

således indrettet og beliggende, at den kunne blive et lyst og behageligt hjem for de gamle mennesker, der efter de mange års kamp for tilværelsen havde krav på at leve resten af deres liv i fred og stilhed.

Den 27. januar 1905 stillede Brænderiejer Olesen i Hjørring Byråd forslag om at få forsørgelsesvæsnet i Byen taget under nærmere overvejelse og at alderdomsunderstøttelsesudvalget blev suppleret med to af rådets øvrige medlemmer. Valgt blev tømrerhandler Schibsbjerg og sagfører Jensen. I stedet for sidstnævnte der ved sidste byrådsvalg gik ud af udvalget valgtes agent Møller.

I sommeren 1905 foretog dette udvalg en rejse til flere byer her i landet for at se hvorledes de forskellige alderdomshjem var indrettede og man kom da til det resultat at hjemmet i Nakskov var det der var mest praktisk indrettet og som burde tages til forbillede for hjemmet i Hjørring.

I byrådsmødet den 8. december 1905 stillede det forstærkede alderdomsudvalg forslag om oprettelse af et alderdomshjem. Efter forslaget skulle hjemmet opføres i sommeren 1906 og afgive

Tømrermester Erik Sørensen.

plads til 50 alderdomsunderstøttede. Det antages at en sådan bygning ville koste ca. 75.000 kr. Nogle af Byrådets medlemmer ønskede, at hjemmet skulle opføres i Fattiggårdens have, men flertallet holdt på at det blev opført på en af de grunde, som kommunen havde til rådighed på den gamle markedsplads.

I samme møde fik udvalget bemyndigelse til at tilvejebringe de fornødne tegninger og over-

slag. Det blev arkitekt Vejby Christensen, der fik arbejdet overdraget, og han har skilt sig godt fra sin opgave, derom er alle, der nærmere har taget hjemmet i øjesyn fuldt ud enige.

Ved licitationen over bygningens opførelse og levering af materiale til denne blev de lavestbydende Hr. murermester Andreas Jensen og tømrermester Jacob Jensen og i et lukket byrådsmøde blev deres tilbud antaget, således at disse mænd altså er bygningens hovedentreprenører.

Da hjemmet i løbet af februar måned står fuldt færdig til at tages i brug, skal vi give en nærmere beskrivelse af det.

Det er beliggende på den gamle markedsplads og dets facader vender mod vest og øst. Mod øst haves en glimrende udsigt over det lave og flade landskab, langt ude i det fjerne begrænses udsigten af høje bakker og skovpartier. Bygningen er 67 alen lang og 18 alen bred og rundt omkring den bliver der have. Til dens opførelse er bl.a. medgået 400.000 mursten, 430 tønder kalk og ca. 500 sække cement.

Man vil af dette se at det er et stort byggeførende. Hjemmet har med varmeapparat, montering osv. kostet 86 – 87.000 kroner.

Der er plads til 51 beboere, men bliver det nødvendigt, kan der skaffes plads til flere i tagetagen.

Bygningen består af kælderetage, stue, 1. sal og tagetage.

Et besøg på Alderdomshjemmet

Sammen med et par af byens borgere aflagde vi i går eftermiddag en lille visit på det nye alderdomshjem.

Det var i "kaffetiden" vi kom, og alle de gamle sad i deres lænestole og nød med velbehag den dampende kaffe.

Alle uden undtagelse er de glade for deres nye hjem. I de første dage længtes flere af dem efter de småhuller, hvorfra de kom, men denne længsel er nu gået over, og det kan man godt forstå, når man ser hvor smukt og hyggeligt de har det.

Under besøget kom vi i samtale med flere af de gamle. Vi spurgte en mand, der i sin tid var bærmekusk på Segelckes Brænderi, hvorledes han syntes om sit nye hjem. Han svarede da med et smilende ansigt: *"Vi ligger i en seng, der er så god, som om den tilhørte en baron, og i dag fik vi kødsuppe til middag der smagte så godt, som om vi var til bryllup"*.

Der er nu 14 gamle mennesker hvoraf 5 mænd og 9 kvinder på stiftelsen, så alle værelser i stueetagen er optaget.

Brænderiejer Thomas P. Olesen.

Flere af de gamle kvinder er meget svagelige og økonomaen Fru Glyssing har et stort arbejde med at passe dem. Det er åbenbart, at byrådet har været heldigt i valget af økonomaen; hele tiden er hun på færde for at pusle om de syge og hun omgås disse med stor kærlighed. Alle de gamle er glade for hende og lovpriser hende i høje toner.

Beboerne fordriver tiden med læsning af byens

blade eller en god bog, som økonomaen har forsynet dem med. Byens borgere ville gøre de gamle en stor glæde ved at skænke nogle bøger og tidsskrifter til hjemmet.

Om morgenen kan beboerne få kaffe, kogt øl eller mælk, men de fleste foretrækker kaffe. Kl. 12 spises til middag, kl. 3 drikkes kaffe og kl. 6 spises til aften.

Efter at have trykket nogle af de gamle en gave i hånden forlod vi hjemmet i den overbevisning at der er fred og hygge for de gamle mennesker, der for største delen har henlevet deres liv i slid og slæb og kun lidet har kendt til livets lyse sider.

Reglement for De Gamles Hjem

§3

Ophold på Hjemmet træder i Stedet for kontant Aldersrente og skal give Paagældende mindst lige så gode Kaar som Nydelse af Aldersrente. Beboerne forsynes under Opholdet med alt hvad de behøver til deres Livsophold, navnlig Føde samt Beklædning, for saa vidt de ikke selv er i stand til at tilvejebringe denne, ligesom der ogsaa vil blive sørget for Vask og Renlighed. De erholder fri Læge og Medicin, for saa vidt de ikke er Medlem af en Sygekasse, og Udvalget drager Omsorg for, at de faar en god veltillavet Mad efter et af Socialministeriet godkendt Spisereglement, dog at der kan gøres Afvigelser efter Lægens Anvisning .

(...)

Til Småfor nødenheder udbetales der til Hjemmets Beboere et ugentligt Beløb efter Byraadets Bestemmelse, for saa vidt de ikke er i Besiddelse af Formue eller Indtægt, der efter Udvalgets Skøn unødvendiggør en saadan Ekstraydelse.

Reglement for De Gamles Hjem, 1935

Plejestiftelsens historie

Fattighusene på Poldene

Fra gammel tid ejede Hjørring Kommune fire små fattighuse, hvoraf tre af dem var beliggende på Poldene (Overgade). Husene blev brugt til bolig for modtagere af fattigunderstøttelse.

Disse huse var i meget dårlig stand, så i 1851 opførtes et nyt fattighus i Overgade. Det blev imidlertid hurtigt for lille og allerede i 1857 blev det besluttet at opføre et nyt større fattighus vest for det gamle. Det nye fattighus fik navnet "Fattiggården" og blev taget i brug 1. maj 1858.

Her var en opholdsstue samt et par store arbejdsrum til fattiglemmerne. Efter socialreformens gennemførelse i 1933 var der mindre behov for en fattiggård i gammeldags forstand. Socialudvalget besluttede derfor i 1939 at anvende bygningen til en kommunal plejestiftelse.

Plejestiftelsen

Stedet blev nu kendt under navnet Plejestiftelsen og blev delvist drevet sammen med De Gamles Hjem, hvorfra maden blev leveret. Der er i tidens løb sket mindre ændringer med bygningen, men i det ydre står huset i dag, som da det blev opført.

Plejestiftelsen i Overgade.

Plejestiftelsen blev indtil 1989 drevet sammen med Plejehjemmet Fynsgade og havde plads til 12 lettere plejekrævende beboere. Plejestiftelsen blev lukket for de sidste beboere i 1990.

Bygningen blev herefter taget i brug som administrationslokaler for dels hjemmeplejen og Plejehjemmet Fynsgade (Fynsgade-Bjergby området) fra 1991 til 2003.

Huset fungerer i dag som Socialpsykiatrisk værested og støttecenter, og rummer desuden Hjørring Kommunes Visitationseenhed, som har kontorer på første sal.

Fynsgade gennem 100 år

Etableringen af De Gamles Hjem

I 1902 blev det foreslået i Hjørring Byråd at omdanne den gamle skole i Museumsgade til et egentlig alderdomsasyll, men mange var betænkelige ved at anvende den gamle bygning til dette formål og sagen blev henlagt. I 1905 besluttede byrådet at opføre et nybygget alderdomshjem og allerede i 1906 opførtes De Gamles Hjem i Fynsgade.

Alderdomshjemmet havde fra begyndelsen plads til ca. 60 beboere i dobbeltværelser for ægtepar og ellers enkeltværelser.

Det viste sig hurtigt, at alderdomshjemmet havde afhjulpet et reelt behov, idet det snart blev fyldt og efterhånden viste sig at være for lille.

I 1917 blev alderdomshjemmet udvidet, så det nu kunne rumme ca. 90 beboere.

Alderdomshjemmet i Fynsgade anno 1906.

Fru Glyssing med fem af sine ansatte.

I 1937 købte kommunen en nabogrund, hvormed haven fik en tiltrængt udvidelse. Den næste udvidelse af bygningen fandt sted i 1943 og der var nu plads til ca. 120 beboere. Alle stuerne var uden bad og toilet, så i 1980 blev det besluttet at renovere alderdomshjemmet, som nu fik navnet Plejehjemmet Fynsgade.

Renoveringen stod på i 4 år. Da arbejdet var slut, fremstod plejehjemmet med 45 stuer med eget bad og toilet samt 27 stuer med fælles bad og

toilet på gangene.

Plejehjemmet Fynsgades Bestyrerinder

Der har i Fynsgadecentrets 100 år lange historie været ansat en lang række bestyrerinder og medarbejdere, som hver især har været med til at præge og udvikle hjemmet til det, det er i dag.

Hjemmets første bestyrerinde hed fru Glyssing. På billedet ses fru Glyssing sammen med fem af pigerne fra hjemmet. Billedet stammer fra peri-

oden mellem 1915-1920. På dette tidspunkt bestod opgaven som bestyrerinde først og fremmest i at drage omsorg for beboerne og sørge for, at de fik en sund ernæring. Fru Glyssing var økonoma, og personalet var på dette tidspunkt overvejende uuddannede kvinder og unge piger.

På næste billede ses fru Vittrup, som var bestyrerinde i på plejehjemmet i 1960'erne. Den sorte kjole er nu skiftet ud med sygeplejerskeuniformen og rollen som bestyrerinde har ændret sig markant. Bestyrerindens vigtigste opgaver var nu at sørge for, at der var ro og orden på hjemmet og kontrollere, at alt foregik efter de gældende regler. Den sygeplejefaglige vinkel betød, at der blev sat stigende fokus på pleje og behandling af beboerne.

Spisestue på Plejehjemmet Fynsgade før renoveringen.

Personalet var stadig overvejende uuddannede kvinder til trods for en stigende fokus på faglighed.

Den daglige ledelse af Fynsgadecentret varetages i dag af Gitte Hansen, som har været leder af stedet siden 2003. Mange ting har ændret sig for såvel ledere som medarbejdere i Fynsgadecentret. Der er i dag en langt større fokus på personaleudvikling og faglig kompetenceudvikling og centerlederen bruger mere tid på administration og dokumentation end tidligere. Man er som centerleder stadig synlig i forhold til beboere og pårørende, men er ikke så direkte involveret i den

Fru Vittrup i færd med maduddelingen.

Kong Frederik den 9. og Dronning Ingrid hilser på beboere fra Plejehjemmet Fynsgade i 1951.

enkelte beboers liv, som de tidligere tiders bestyrerinder ofte var. Størstedelen af personalet har i dag en sundhedsfaglig uddannelse.

To medarbejdere ser tilbage

To af de nuværende medarbejdere i Fynsgadecentret Ingrid Christensen (som til dagligt kaldes Tut) og Jytte Dellorca har selv oplevet mange af de forandringer, der er sket med plejehjemmet i Fynsgade, eftersom de begge har været ansat på plejehjemmet i mere end 40 år.

Tut blev ansat på plejehjemmet i 1963, hvor hun startede som uaglært medarbejder i køkkenet under den daværende køkkenchef slagter Halle.

Bestyreren var på dette tidspunkt diakon og hed Enevoldsen. Efter 2 år som husassistent blev Tut uddannet sygehjælper og efter endt uddannelse, startede hun på sygeafdelingen.

I stueetagen var der dengang indrettet sygeafdeling med 2-sengs og 4-sengs sygestuer. Beboerne kom fortrinsvist fra plejehjemmet (de øvrige to etager), og man modtog enkelte beboere fra Hjørring Sygehus. Størsteparten af personalet var uddannet. Der var dog tilknyttet en sygeplejerske til hver afdeling.

Arbejdsdagen var lang og præget af hårdt fysisk arbejde. Personalet havde ikke adgang til

hjælpemidler hverken i forbindelse med forflytning af beboerne eller rengøring. En gang om året blev der gjort hovedrent, og alle gulvene blev skrubbet og ferniseret med håndkraft og knofedt.

Jytte blev ansat på plejehjemmet i 1965 som husassistent under den daværende diakon Enevoldsen. På trods af det hårde fysiske arbejde var der også tid til at hygge med beboerne. Terapien var med håndarbejde og fællessang et hyggeligt samlingssted for hjemmets beboere.

De fleste af beboerne var dengang friske og kunne et langt stykke ad vejen klare sig selv. Beboerne boede længere tid på plejehjemmet end i dag, hvilket betød, at beboere og personale lærte hinanden godt at kende.

Personalet gik ofte spadsereture med de gamle, og haven omkring plejehjemmet var til stor glæde for beboerne. Hverdagen var præget af et afslappet og hjemligt forhold mellem beboere og personale, hvor beboere og personale i fællesskab snakkede sig frem til, hvad den enkelte beboer kunne magte og havde lyst til at deltage i. Personalet havde god tid til at være sammen med beboerne.

Når beboerne blev syge og fik brug for mere hjælp fra personalet, blev de flyttet ned på sygeafdelingen. Da sygeafdelingen blev nedlagt,

betød det, at beboerne blev boende i deres plejebolig, når de blev syge og mere plejekrævende. Dette var medvirkende til at der kom flere faguddannede medarbejdere på hjemmet.

Som ovenstående viser, har personalet oplevet mange forandringer gennem tidens løb. En af de største forandringer for personalet er, at arbejdet ikke længere er præget af så hårdt fysisk arbejde som tidligere på grund af de mange moderne hjælpemidler.

Et moderne ældrecenter

Her i 2006 (100 år efter husets opførelse) har det gamle hjem nu gennemgået en omfattende renovering og fremstår nu som et moderne ældrecenter, der helt lever op til tidens krav til indretning og inventar.

Facaden er renoveret med respekt for bygningsens 100-årige historie og udvendig fremtræder huset, som da det blev opført i 1906.

Fynsgadecentret rummer 42 store og lyse lejligheder - alle med eget toilet/bad og køkken. Med udgangspunkt i principperne for LeveBo Miljø er der indrettet store fælles opholdsstuer og gode fælles køkkenfaciliteter. Der er etableret udgang til store fælles terrasser på alle tre etager.

Fynsgadecentret anno 2006.

Blandt andet på grund af den centrale beliggenhed i centrum af Hjørring er Fynsgadecentret stadig et meget populært ældrecenter.

Den gamle bygning står nu klar til at fejre sit 100-års jubilæum samt til at byde tidligere såvel som nye beboere velkomne i de nye moderne boliger.

Reglement for De Gamles Hjem

§11

Udenfor Hjemmet skal Beboerne vise en sømmelig Adfærd, og det er dem forbudt at foretage noget som helst Tiggeri.

Reglement for De Gamles Hjem, 1935

Ældreplejen gennem 100 år

- et historisk tilbageblik

Den fagligt baserede ældrepleje går kun omkring 100 år tilbage i tiden. I tiden før år 1900 var det normen, at forsørgelsen af de gamle blev varetaget af familien, hvilket i øvrigt gør sig gældende langt op i det 20. århundrede.

De bærende værdier og det faglige syn i ældreplejen har ændret sig ligesom værdier og anskuelser i samfundet som helhed.

At noget pludselig opfattes som utidssvarende betyder ikke at alt det, der var før var dårligt, men det betyder, at man gerne vil have tingene organiseret anderledes.

Denne artikel giver en kort historisk gennemgang af, hvordan ældreplejen har udviklet sig gennem de sidste 100 år. En udvikling som også har præget hverdagen og den faglige udvikling på Plejehjemmet Fynsgade.

Da de gamle var en del af familien

I det gamle bondesamfund var størstedelen af befolkningen beskæftiget i landbruget. På landet boede der ofte flere generationer sammen. Børn,

unge, voksne og gamle bidrog på hver deres måde til fællesskabet i familien.

De gamle indgik i arbejdsstyrken på lige fod med familiens øvrige medlemmer og deres opgaver var tilpasset, hvad de kunne magte. De gamles viden og erfaring var værdifuld og blev givet videre til de yngre generationer.

For de, der ikke havde familie eller pårørende, fandtes der et offentligt fattigvæsen samt forskellige kirkelige og velgørende stiftelser, der ofte var oprettet til bestemte faggrupper som eksempelvis sygeplejersker.

Fattigvæsenet havde ikke et fagligt udgangspunkt og graden af pleje og omsorg var ofte tilfældig og meget varierende. Der fandtes ingen kvalitetsstandarder på dette tidspunkt.

Fattighjælpen var til nødlidende borgere, hvilket omfattede forskellige grupper som forældreløse børn, fattige, krøblinge, gamle og syge og alle disse grupper boede i samme hus. Huset var ikke bygget specielt til ældre, men til fattige og der var elendige pladsforhold.

Landbofamilie omkring 1916.

Der var ikke hjælp til at klare de personlig fornødenheder, og var man i stand til det, skulle man deltage i de daglige opgaver med holde huset kørende.

Den professionelle ældrepleje

Med industrialiseringen skete der en afvandring fra landbruget og mange flyttede til byerne, hvilket var med til at ændre de traditionelle familiemønstre. Dette samt kvindernes indtog på arbejdsmarkedet var medvirkende til, at der opstod et stigende behov for offentlig pleje og boliger til de gamle.

De offentlige alderdomshjem blev fra starten administreret af kommunerne. Den største udbygning af alderdomshjemmene fandt sted fra begyndelsen af 1900-tallet indtil årene efter 2. verdenskrig. Langt de fleste af alderdomshjemmene er bygget i 1930'erne.

Man begynder i 1930'erne at anlægge et fagligt syn indenfor ældreplejen. Mange sogne byggede i den tid sygehjem til de ældre. Det var for personer, som udover at være blevet gamle også havde en fysisk eller psykisk lidelse, som man ikke kunne klare i hjemmet ved familiens hjælp. Indtil 1956 behøvede man ikke at have en

egentlig faguddannelse for at være leder eller medarbejder på alderdomshjemmene. Var man proper, stabil, retskaffen, forstandig og tjenstvillig, var det ofte tilstrækkelige kvalifikationer til at blive ansat. Man ansatte nogle steder socialt indstillede ægtepar som ledere og indførte dermed det borgerlige hjemms kulturelle værdier, hvilket nogle steder blev kombineret med den kristne diakoni.

Mange steder lagde man vægt på hygiejnen og valgte derfor at ansætte en leder, som havde tilstrækkelig moderne viden om hygiejne. Det ugentlige bad stammer også fra denne periode og var en hygiejneforordning, som blev udstedt for at forhindre smittespredning. I dag er det nogle steder en kvalitetsnorm i ældreplejen.

På alderdomshjemmet boede gamle, som ønskede at bo tættere på andre mennesker. Det var ofte mænd, som ikke var stærke i det huslige og som efter konens død skulle have lidt hjælp til at klare sig. Beboerne tog aktivt del i de daglige opgaver i forbindelse med hjemmets drift. Der var husregler, som nogle steder var lidt restriktive i forhold til, hvad beboerne måtte og hvad de skulle deltage i. Instrukser og ordensreglementer gjaldt både beboerne og personalet og var med til at fasttømre forstandernes magtbeføjelser.

Reglement for De Gamles Hjem

§5

Beboerne skal i enhver Henseende rette sig efter den for Hjemmet foreskrevne Husorden, og navnlig efterkomme de af det tilsynsførende Personale givne Paalæg, særlig i Henseende til Orden og Renlighed.

Det er en Pligt for dette Personale at omgaas Beboerne med Venlighed og Velvilje, ligesom de i deres indbyrdes Forhold skal vise Sømmelighed, Fredsommelighed og Velvilje.

Reglement for De Gamles Hjem, 1935

Plejhjemmene – de små hospitaler

Begrebet plejehjem opstår først i 1964 med Om-sorgsloven, som er en reaktion på de ofte meget små og uhensigtsmæssigt indrettede alderdomshjem, hvor personalets faglige viden om moderne fysisk pleje, sygdomsbehandling og genop-træningsmuligheder ofte var meget begrænset.

Med afsæt i den nye lovgivning blev der nu lagt vægt på, at beboerne skulle plejes og behandles. Ro, renlighed og regelmæssighed var nogle af de bærende værdier. Beboerne skulle ikke del-

tage i de daglige opgaver og personalet løste alle opgaver omkring beboerne, mad, rengøring, tøjvask, sygepleje og personlig pleje, hvis der var behov for det.

Rundt omkring på plejehjemmene var der mange sygehjælpere, som var eksperter i den fysiske pleje af kroppen. Beboerne blev vasket og smurt efter alle kunstens regler flere gange om dagen. Alle blev set til hver time om natten, vægten blev kontrolleret og temperaturen blev målt regelmæssigt. Man vogtede på det mindste tegn på sygdom for at kunne sætte ind i tide. Lederne af plejehjemmene var sygeplejersker, og der blev ansat faguddannet plejepersonale, økonomaer til at beregne proteinmængderne samt portører og rengøringspersonale.

Beboerne var gamle mennesker, som ud fra en sygeplejefaglig vurdering ikke længere var i stand til at klare sig i eget hjem. Beboerne fik udbetalt lommepenge til at forsøde livet med. De fik ikke længere udbetalt pension og skulle ikke selv betale husleje, kost, tøjvask og lignende. Alt det sørgede kommunen og personalet for. Det var stort set en tilværelse uden bekymringer og uden ansvar.

I 1980'erne fremstod plejehjemmene nærmest som små hospitaler og blev kritiseret for at være for upersonlige og institutionsagtige.

Selvbestemmelse og aktiviteter

Den faglige vinkel drejes i slutningen af 1980'erne væk fra det mere sygeplejefaglige syn på ældreplejen til i højere grad at fokusere på den enkeltes ret til selvbestemmelse, privatliv og "eget hjem". De ældre begynder at stille krav om, at de selv vil forme deres tilværelse og selv bestemme og have nogle valgmuligheder.

Ældrekommissionen, der var nedsat mellem 1979-82, betegnede lommepengeordningen som umyndiggørende.

Stue på Plejehjemmet Fynsgade før renoveringen.

Resultatet blev en pensionsreform, som betød at beboerne nu fik pensionen udbetalt og selv skulle betale for de ydelser de modtog.

Beboerne deltog stadig kun i meget begrænset omfang i de daglige gøremål, mens hobby aktiviteter i denne periode blev set som midlet til livskvalitet i alderdommen. Spisestuerne på plejehjemmene blev omdannet til kultur- og hobbycenter med stofmaling og sysselsætning. De gamle skulle til at være aktive som resten af befolkningen i fritidssamfundet.

LeveBo Miljø og eget hjem

Fra slutningen af 1980'erne begyndte man at tillægge de gamles vaner og værdier større betydning, når der skulle tildeles hjælp, hvad enten det var i eget hjem eller i en plejebolig på et ældrecenter.

Med Ældreboligloven fra 1987 vedtog Folketinget et stop for opførelsen af plejehjem. Nye boliger skulle herefter opføres som ældre- eller plejeboliger med egen lejekontrakt til den enkelte beboer.

Ældreboligloven var et brud med forestillingen om, at bolig og pleje var en samlet helhed. Plejen skulle følge den ældre og ikke boligformen.

Reglement for De Gamles Hjem

§7

Beboerne skal, saafremt deres Helbreds-tilstand tillader det, selv rede deres Senge, holde deres Stuer rene og ryddelige, og deres Bohave propert og ordentligt, ligesom ogsaa den strengeste Renlighed indskærpes dem med Hensyn til deres Person. De skal saa ofte det er nødvendigt have et varmt Bad.

Reglement for De Gamles Hjem, 1935

Ansvar for eget liv og ansvar for fællesskabet er nu nøgleord. Omkring år 2000 begynder man at indføre LeveBo Miljø i mange af landets kommuner. Der sættes fokus på det sociale liv i de fælles rum.

Hensigten med LeveBo Miljøer er at skabe hjemlige og private miljøer med en hverdag, der har et indhold, der ligger så tæt op af et almindeligt hverdagsliv som muligt. I de enkelte LeveBo Miljøer tilrettelægges hverdagen i et tæt samarbejde mellem beboere og personale.

De nye fællesrum i Fynsgadecentret er lyse og venlige.

De beboere, der i dag flytter ind på ældrecentre er gamle mennesker, som har behov for bistand til at få hverdagen til at fungere, og beboernes bidrag til fællesskabet kan variere meget afhængig af, hvad den enkelte formår.

Ud fra principperne om LeveBo Miljøer deltager beboerne efter lyst og evne i indkøb, madlavning, borddækning, opvask og andre daglige gøremål.

Tilbage til de gamle værdier

Efter dette historiske tilbageblik kan vi konstatere, at værdierne i ældreplejen har ændret sig mange gange gennem de seneste 100 år. På nogle områder oplever man dog, at tidligere tiders værdier og normer bliver genindført.

I bondesamfundet for omkring 100 år siden indgik de gamle i familiens hverdagsliv og tog del i de daglige gøremål. På grund af samfundsudviklingen generelt er det sjældent at generationerne bor sammen i dag.

Men værdierne i at skabe en hverdag der er præget af medinddragelse og medindflydelse findes såvel i bondesamfundet som i moderne LeveBo Miljøer.

Der er stadig mange nyere stier indenfor ældreplejen, og ældreområdet vil fortsat udvikle sig i takt med tidens ånd og de gamles behov, forventninger og værdier.

Uden mad og drikke...

Der er mange meninger om mad og hvordan den skal laves, for smag er jo individuelt. Madproduktionen på Fynsgadecentret har levet en omtumlet tilværelse gennem tiden og spørgsmålet om hvem, der skal producere maden til beboere i plejeboligerne er således ikke af ny dato.

Mad fra Centralsygehuset

Oprindeligt blev maden fremstillet i plejehjemmets eget køkken i kælderen, men midt i 1960'erne overgik produktionen af mad til beboerne på plejehjemmet og i Plejestiftelsen til køkkenet på Centralsygehuset i Hjørring.

Denne fornøjelse varede cirka tre år og så mente den daværende socialudvalgsformand Ida Arkadius Nielsen, at der skulle andre boller på suppen. For som hun er citeret i Vendsyssel Tidende i 1966, så var ordningen og herunder prisen for maden ikke tilfredsstillende for kommunen, hvorfor aftalen blev opsagt, og køkkenet på plejehjemmet blev reetableret.

Den daværende bestyrerinde fru Vittrup udtalte samme sted, at kommunen hellere selv vil stå for tilberedningen. Beboerne har ikke klaget over maden fra Centralsygehuset, men bestyrerinden

er af den overbevisning, at årsagen hertil skyldes, at de fleste er opdraget i en tid, da der var stor respekt for mad. Og bestyrerinden fortsætter: *"Efterhaanden er vi nået op på at skulle betale 9,44 kr. om dagen for hver kostportion. Det er dobbelt så meget, som man anvender til bespisning af soldater, og prisen er den samme, selv om én af beboerne måske kun faar et glas havresuppe eller to."*

Produktionen tilbage til plejehjemmet

Ved ibrugtagning af køkkenet i kælderen på plejehjemmet den 1. april 1968 mente Vendsyssel Tidende, at nu var der sat punktum for en sag, som flere gange havde været genstand for lidenskabelig debat i Hjørring Byråd.

Slagtermester Johs. O. Halle var hjemmets nye køkkenchef. Køkkenet skulle forsyne beboerne på plejehjemmet og i Plejestiftelsen.

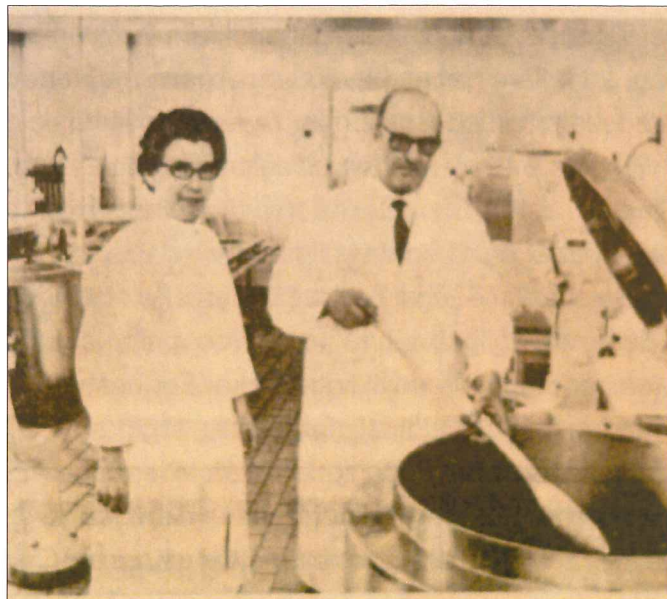
Men der stoppede udviklingen ikke. For bestyrerinden og socialudvalgsformanden tog på studiebesøg i køkkenregionerne på alderdomshjemmene i Aalborg og Nørresundby, og der fik de ideen til en ordning for byens enlige pensionister.

Fremover skulle de have mulighed for at komme og købe deres middagsmad i køkkenet.

Det var primært de omkringboende enlige mænd, der i starten benyttede sig af muligheden for at komme med deres madspande og hente midagsmad. Eventuelle rester blev solgt til personalet på plejehjemmet.

Køkkenet på Alderdomshjemmet Fynsgade

Kirsten Holst, der i dag er leder af Centralkøkkenet i Hjørring, blev ansat i plejehjemmets køkken i 1980.

Slagtermester Halle med hustru ved kødgryderne.

Kirsten fortæller om hverdagen i køkkenet for 25 år siden:

De fysiske rammer var trange, idet køkkenet var lille og bestod af små rum. Der var ikke så mange hygiejniske restriktioner, som vi kender i dag. Mælk, kød og grøntsager blev opbevaret i samme kølerum, og alt kød blev afkølet i koldt vand.

På grund af den trange plads blev alle rummene ofte benyttet til flere forskellige formål. I personaletstuen blev der fremstillet småkager og klippet ænder ud.

Som nu satte man en ære i, at al maden blev fremstillet fra bunden af gode råvarer. Man lavede selv kød- og melboller, som blev formet på en bollesprøjte kørt ud af en boremaskine, og man bagte æbleskiver over de 6 gasblus, der var til rådighed i køkkenet.

Man gik ikke af vejen for lidt gratis råvarer eller næsten gratis råvarer. Som kommunal institution skulle man overtage overskuddet af ænder fra Svanelunden. Det var dog ikke alle ænderne, der endte i plejehjemmets suppegryder.

Man fik nedfaldsæbler hos socialudvalgsformanden mod to portioner middagsmad, men da det blev personalet fra køkkenet, der selv skulle sam-

le æblerne sammen, sluttede denne ordning. Når en beboer lå for døden, kunne vedkommende selv bestemme menuen og det var ikke altid kendte retter, så økonomaen måtte søge inspiration andre steder. På et tidspunkt boede der en tidligere kogekone på hjemmet, og hun gav gerne kyndig vejledning til personalet i køkkenet.

Når maden var færdig, blev det udportioneret i rustfri stålbeholdere, som blev kørt på afdelingerne i madvogne, og bestyrerinden fru Emilie Vittrup stod gerne selv for uddelingen af maden til beboerne.

Køkkenet leverede også mad til andre plejehjem i kommunen. Maden blev stillet ud på trappen til de chauffører, der kørte ud med maden uanset, om det var koldt eller varmt mad og uanset, om det var sommer eller vinter, så man kan jo fundere lidt over, hvilken temperatur maden havde, når den blev serveret.

Den efterfølgende opvask foregik i hånden. Det var husassistenterne som anbragte servicet i store vaskekar og flyttede det over i store afskylningskar.

Når servicet var rent, kom Vilhelm og hjalp med at sætte det på plads. Han var en af de faste ulønnede medarbejdere, der gik til hånde. Han hentede sine måltider i køkkenet og leverede

mad til Plejestiftelsen, hvor han selv boede.

I 1980 stoppede Slagtermester Halle og Kirsten Holst overtog roret som ledende økonoma. Køkkenet fungerede på den måde frem til 1985, hvor man den 23. maj 1985 tog det nye Centralkøkken i brug.

Reglement for De Gamles Hjem

§15

Den af Beboerne, som viser sig beruset i eller udenfor Hjemmet eller i øvrigt overtræder nogen af ovenstaaende Bestemmelser, kan efter Omstændighederne miste sin Plads paa Hjemmet. I øvrigt kan der for Overtrædelse af Bestemmelserne i nærværende Reglement, navnlig for Uorden, uhøflig og usømmelig Optræden overfor Hjemmets Betjening eller Ufordragelighed i Omgangen med de øvrige Beboere, af Udvalget dikteres Beboerne som Straf Fratagelse af Ugepenge for en Tid af indtil 4 Uger.

Reglement for De Gamles Hjem, 1935

Dagen går sin gang - og der er isvafler i aften...

Uddrag af en avisartikel fra Vendsyssel Tidende, 1975.

Artiklen er skrevet af avisens udsendte medarbejder, som havde besøgt plejehjemmet en aftenstund, hvor "kaffedamen" gik rundt med sin vogn og fortalte beboerne at "...der er isvafler i aften". I artiklen præsenteres hverdagen på plejehjemmet og vi hører om nogle af de små og store begivenheder, der finder sted i samværet mellem hjemmets beboere og personale.

Plejehjemmet i Fynsgade var i 1975 et stort plejehjem med plads til 120 beboere. I stueetagen lå sygeafdelingen og afdelingen for beboere, der skulle have meget hjælp. På 1. sal boede de beboere, der havde det lidt bedre og på 2. sal boede de beboere, der kunne klare sig selv.

Aftenvagten havde travlt. Der var to aftenvagter til 20 beboere, der alle skulle have hjælp, men aftenvagten var alligevel godt tilfreds:

"Her er dejligt om aftenen, stille og fredeligt. Vi har tid til at snakke med de ældre. Vi har kontakt. Jeg er glad for mit arbejde. Et smil fra en ældre, taknemmelighed for mit arbejde, gør mig glad."

På vej til andagt.

Også beboerne giver udtryk for stor tilfredshed med at være i Fynsgade:

"Vi har det så godt her, siger den ene beboer efter den anden. Siger de andre ikke også det? Hører De ikke det overalt? Betjeningen er så god, og fru Vittrup og hendes mand, er ligesom vores."

Han kan alt. Han ordner vores lamper, hænger billeder op, går på posthuset, hjælper os med banksager. Det bliver svært at erstatte dem. Er vi kede af noget kan vi altid gå til dem."

Som det ses af ovenstående citater gav de beboere, som avisen talte med, udtryk for stor tilfredshed med livet på plejehjemmet. Der var dog også enkelte beboere, som lod en kritisk bemærkning falde bl.a. følgende: *"Hjemmet er nok lidt for stort. Man behøver ikke være ensom, men det var måske mere personligt, hvis vi ikke var så mange."*

Et orgie i hvidt

Senere i artiklen hører vi om, hvordan hjemmet om morgenen er "et orgie i hvidt".

"Lidt før klokken syv om morgenen er aldershjemmet et orgie i hvidt. Nu kommer dagholdet: sygeplejersker, sygehjælpere, husassistenter. De er ca. 50, når de samles til morgenmødet med bestyrerinden Emilie Vittrup, der kort fortæller, hvad der er sket om natten, inden alle haster ud, parat til at tage fat. Til at sige godmorgen, vaske syge, der må blive liggende i deres senge, bringe og tømme bækkener, hjælpe andre op i deres rullestole – og køre dem ud i badeværelset, hvor de sidder eller står ved siden af hinanden, fordi forholdene nu engang ikke er sådan, at man kan vaske sig i enerum."

Der hersker ingen tvivl om at personalet spiller en meget stor rolle for hjemmets beboere. Det er ikke altid, at man som gammel har lyst til at stå op og nogle gange må personalet hjælpe med at få optimismen tilbage. Som når en beboer klager:

"Hvorfor er jeg så træt, så træt?" (...) "Det er nok fordi, du allerede har holdt så mange fødselsdage..." - og så får beboeren et ordentligt knus, for kan man ikke udveksle så mange ord, så rækker et kærtegn eller en omfavelse langt.

En tåre i krogen

Hverdagen på plejehjemmet er dog også præget af alvorlige stunder. Døden er også en del af hverdagen på et plejehjem, for *"...der er altid nogle, der trænger til at dø og er trætte og mætte af dage..."*.

En medarbejder giver i artiklen udtryk for, at selv om døden er en naturlig del af hverdagen på plejehjemmet, så vænner hun sig aldrig helt til det: *"Jeg kender dem jo så godt, og når de dør, står jeg i en krog og knuser en tåre"*.

Dagens små lyspunkter

At hverdagen også har sine små lyspunkter, vidner næste historie om. En af medarbejderne fortæller om en ældre mand, der så gerne vil have personalet til at grine. Det er ikke altid, de forstår hvad han siger, men en dag da beboerne havde fået serveret spinat, lå han og mimrede,

Et kig ind i en stue på Fynsgadecentret.

da medarbejderen kom ind på stuen. Han lod som om, han var blevet en kanin! Eller som bestyrerinden beretter om en ældre mandlig beboer, som ryger pipe og som mange gange taber gløderne og har brændt hul i mange stole og gulvtæpper:

“Jeg gik hen til ham for at sige et alvorligt ord om brandfaren. Men da jeg kom, smilede han stort til mig – “Åh, fru Vittrup, er De kommet hjem til os igen. Det var dejligt.” - Jeg havde været på ferie i 14 dage, og får man sådan en velkomst, kan man

jo ikke skælde ud.”

At gå på de lange gange og kigge ind af de mange døre, er et indblik i mange forskellige menneskers liv.

Et sted er der et bord, en stol, en seng og en kondicykel. Et andet sted er der smukke gamle møbler og gode malerier på væggen. Men alle vegne er der billeder af forældre, børn, børnebørn og oldebørn. Alt sammen ting der vidner om et langt liv med mange gode minder.

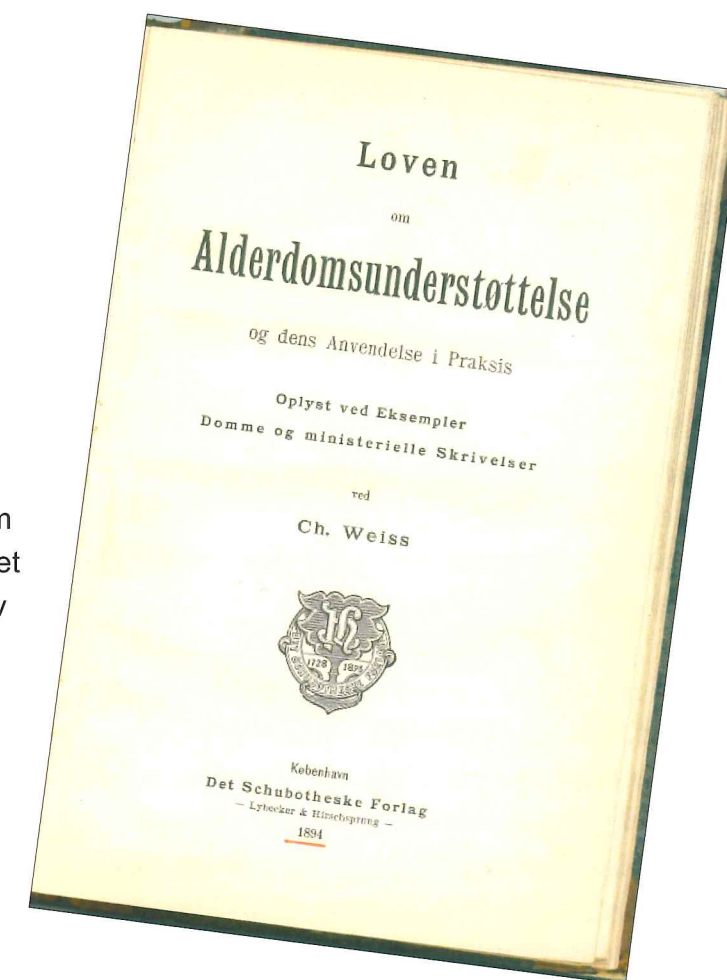
Lov nr. 69 af 9. april 1891 om Alderdomsunderstøttelse

Loven om Alderdomsunderstøttelse

I år 1891 vedtog den danske Rigsdag “Lov om Alderdomsunderstøttelse til værdigt trængende uden for fattigvæsenet”. Hermed gik staten for første gang ind som bidragsyder til de gamle, der ikke kunne tage vare på sig selv. Indtil da var plejen af de gamle først og fremmest blevet varetaget af familien, kirkelige eller velgørende stiftelser - eller fattigvæsenet.

Loven om Alderdomsunderstøttelse blev set som epokegørende i dansk politik, hvilket blandt andet kan ses i følgende citat fra en bog fra 1894, “Lov om Alderdomsunderstøttelse – og dens Anvendelse i Praksis” af Ch. Weiss:

“Med Hensyn til Lovens Forbilleder – ja da have vi ingen; vi ere fuldstændig originale. Danmark har Æren af ved denne Lov at have oprettet en Alderdomsforsørgelse, som ikke blot ikke er gennemført i noget andet Land, men som vist nok heller ingen anden lovgivende Forsamling i Verden har tænkt paa at gennemføre, hvorfor den maa siges at betegne et betydeligt socialt Fremskridt.”

Med loven blev de gamle for første gang defineret som en selvstændig social gruppe, og alder blev for første gang anvendt som et tildelingskriterium for at få hjælp fra det offentlige.

Hjælpen blev tildelt ud fra et skønsprincip for at sikre, at hjælpen gik til de, der var "værdigt trængende" og man stolede på, at de lokale sogneråd udmøntede loven i den ånd, den var blevet skabt:

"Det vigtigste – næst selve Loven – er, at den bliver anvendt i den rette Aand, og vi ere overbeviste om, at de Myndigheder, der skulle anvende den, ere besjælede af en sådan."

Hvem kunne få understøttelse?

Manden var på dette tidspunkt hovedforsørgeren og det var mandens alder, der var afgørende for udbetalingen af alderdomsunderstøttelse. Ud over alderen så man på, om ansøgeren havde forsørgelsespligt overfor andre samt ansøgerens formuevilkår. Ifølge lovens §1 kunne alderdomsunderstøttelse tildeles:

"Den, der efter at have fyldt sit 60de Aar, bliver ude af Stand til at forskaffe sig selv eller dem, overfor hvem der paahviler ham fuld Forsørgelsespligt, det fornødne til Underhold eller til Kur og Pleje i Sygdomstilfælde, skal, for saa vidt han har Indfødsret, efter de nedenfor angivne Bestemmelser være berettiget til at erholde Alderdomsunderstøttelse."

For kvinderne gjaldt der særlige regler for at modtage alderdomsunderstøttelse. Ch. Weiss skriver følgende om hustruers og enkers

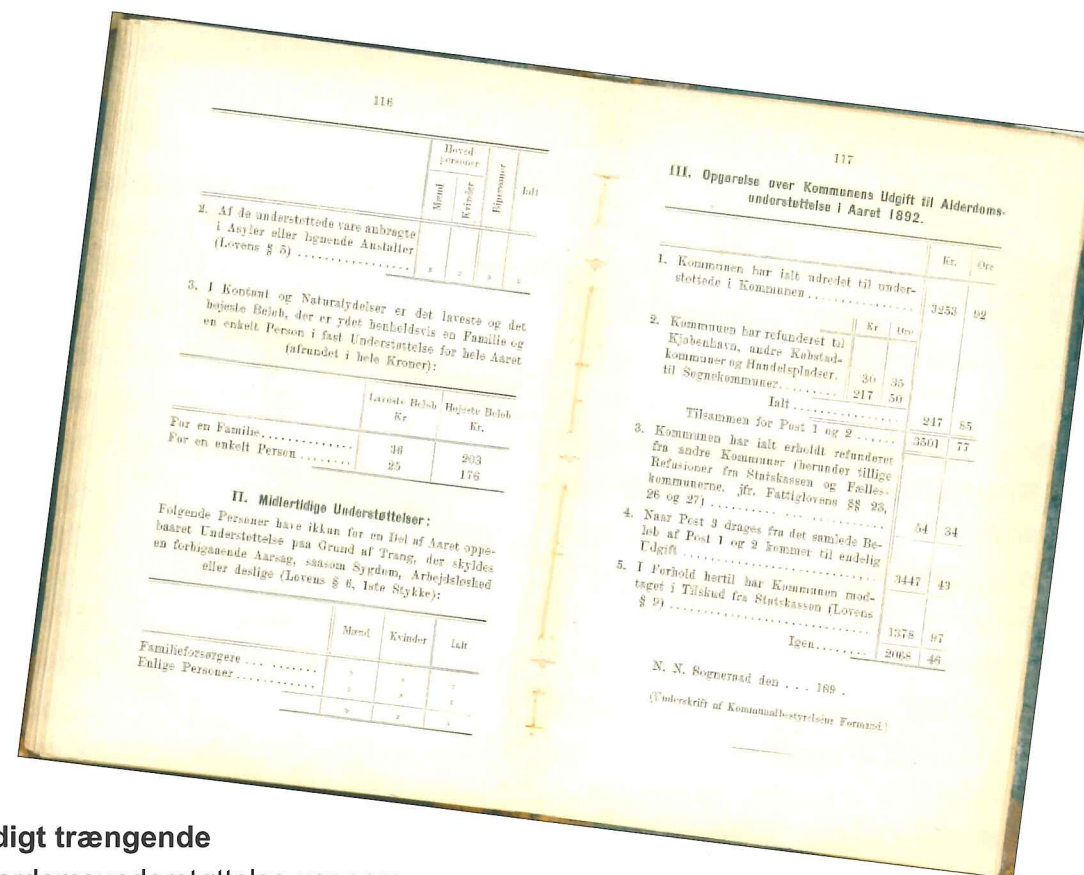
berettigelse til alderdomsunderstøttelse:

"Saa længe Manden lever og samlever i Ægteskab med Hustruen, eller saa længe Ægteskabet ikke er retlig hævet ved Separation eller Skilsmisse, er Hustruen berettiget til at oppebære Alderdomsunderstøttelse i Fællesskab med Manden; men efter hans Død, vil det afhænge af flere Omstændigheder, om hun vedblivende kan nyde saadan Understøttelse, om hun end har Alderen".

Hvis en alderdomsunderstøttet mand døde og efterlod sig en enke, som var under 60 år, kunne hun ikke blive ved med at få alderdomsunderstøttelse, men var henvist til "anden forsørgelse", indtil hun nåede den lovbestemte alder.

Hvis en kvinde var blevet forladt af sin mand, var loven klar - forladte hustruer kunne ikke få alderdomsunderstøttelse. På dette punkt var der inden nåde, ej heller hvis kvinden var enke til en sømand, som var omkommet på havet:

"En til alderdomsunderstøttelse ellers kvalificeret Hustru, som ikke kan skaffe fuldt Bevis for, at Manden er død, om det end kan bevises, at Skibet, han førte, er gaaet under med Mand og Mus, maa, for at kunne faa denne Understøttelse, efter de derom gældende Regler, søge Skilsmisse fra sin bortblevne mand, selv om hun ikke har hørt fra ham i et saa langt Tidsrum som 32 år."

At være værdigt trængende

Loven om alderdomsunderstøttelse var som tidligere nævnt baseret på en skønsmæssig vurdering af, hvorvidt den pågældende borger var "værdigt trængende".

I forbindelse med lovens anvendelse i praksis viste det sig snart, at selve værdighedsbegrebet kunne være vanskeligt at definere, og der kunne således opstå uenighed om, hvornår et meneske kunne anses som "værdigt" til at modtage alderdomsunderstøttelse. Uenigheden gik især på, om alderdomsunderstøttelse kun skulle tildeles de,

der var værdigt trængende i moralsk forstand.

Ch. Weiss giver bl.a. følgende eksempler på borgere, som det lokale Sogneråd først havde givet afslag på alderdomsunderstøttelse, men som ved at klage til de højere myndigheder efterfølgende fik medhold i deres klage:

"Byraadet i Nykjøbing p. S. havde nægtet en Enke alderdomsunderstøttelse, fordi hun er meget drikfældig og derfor ikke kunde betragtes

som "værdigt trængende". Hun klagede til Amtet, der resolverede, at hun skulde have 30 kr. aarlig i Understøttelse til Klæder, som hun maatte trænge til."

"Da et Sogneraad i Holbæk Amt vægrede sig ved at tilstaa en Dranker Alderdomsunderstøttelse, fordi han var i høj Grad forfalden til Drik, og fordi det ligefrem var forargeligt at møde ham død-drukken paa Vejen, erklærede Amtet i Henhold til Andragerens Klage, "at det efter Lovens Tekst ikke er nogen Hindring for at erholde alderdomsunderstøttelse, at en Person nu drikker eller er drikkfældig; han bliver kun ukvalificeret, naar hans Trang er begrundet i hans uordentlige Levned eller paa anden Maade er selvforskyldt" (...) Derimod vil Drikkfældighed kunne faa Indflydelse paa Understøttelsens Art, idet Lovens §5 berettiger Kommunalbestyrelserne til at unddrage Personer Penge, og til at ombytte disse med Naturaltydelser eller Anbringelse i Asyl."

"Et Sogneraad i Svendborg Amt havde nægtet et i 1820 født Fruentimmer alderdomsunderstøttelse, fordi hun efter Sogneraadets Skøn maatte betragtes som "uværdig" hertil, da hun har haft 4 uægte Børn med 3 forskellige Mandspersoner. Hun klagede til Amtet, som atter spurgte Ministeriet, der tilbagemeldte, "at den anførte Omstændighed ikke er tilstrækkelig til at udelukke hende fra at faa Alderdomsunderstøttelse, med

mindre hendes Trang maa anses begrundet i hendes anførte uordentlige Levned" "

I alle tre eksempler blev de pågældende byråd/sogneråd pålagt af de højere myndigheder (Amtmanden henholdsvis Ministeriet) at udbetale alderdomsunderstøttelse på trods af, at ansøgerne i det lokale byråds øjne var uværdige til at modtage ydelsen. Ch. Weiss konstaterer:

"Uagtet Drikkfældighed og Løstgængighed i Menigmands Øjne er uværdigt og synes at gøre et Menneske uværdigt til at nyde almindelig Agtelse, er det dog ikke disse Laster, der i og for sig udelukke en Person fra Alderdomsunderstøttelse."

Alderdomsunderstøttelsen blev ydet med et årligt beløb efter sognerådets skøn. Beløbet kunne variere alt afhængig af ansøgerens vilkår. De personer, der efter sognerådets skøn ikke egnede sig til at modtage understøttelsen i form af penge kunne henvises til at modtage hjælpen på en anstalt eller på fattiggården. Hjælpen kunne også udbetales i form af naturaltydelser.

Fra alderdomsunderstøttelse til folkepension

Estrups Lov om Alderdomsunderstøttelse blev afløst i 1922 af Loven om Aldersrente, hvormed skønsprincippet blev erstattet af et retsprincip, og der blev indført faste indkomstafhængige takster for pensionen.

Litteratur

Tommy Christensen m. fl.

De gamle - Træk af alderdommens historie, Fremad 1991

Morten Balle Hansen og Evert Vedung

Fælles sprog i ældreplejens organisering - Evaluering af et standardiseret kategorisystem, Syddansk Universitetsforlag 2005

Jessy Hjort-Hansen og Keld Anker Nielsen

Fra plejehjem til leve- og bomiljøer, Dafolo Forlag 2002

Hjørring Amtstidende

Artikel fra 30. januar 1907

Tenna Lundum Jensen

Botilbud til ældre før og nu, 2002

Vendsyssel Tidende

Artikler fra 29. september 1966, 30. september 1966, 1968 og 7. september 1975

Ch. Weiss

Loven om Alderdomsunderstøttelse, Det Schuboeske Forlag 1894

Alle avisartikler er venligst udlånt af Historisk Arkiv, Vendsyssel historiske Museum

Udgivet af Hjørring Kommune maj 2006

Redaktion: Distriktsleder Grethe Bay, leder af Visitationsenheden Lilian Olesen, stabsmedarbejder Ann Vejlin Jensen

Illustrationer: Carl-Hermann Hansen, Fynsgadecentret, privateje, Historisk Arkiv.

Layout og tryk: Udvikling, Information og Fritid, Hjørring Kommune

